

ВЕКТОРНІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ СТРАТЕГІЙ

Струк І.В.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології і перекладу
Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна*

«Ієрархія перекладацьких рішень визначається загальною спрямованістю дій перекладача або інакше кажучи перекладацькою стратегією [5, с. 72]» – наголошує О. В. Ребрій. Вибір тієї чи іншої стратегії допомагає перекладачеві не лише зробити правильний вибір, однак здійснити відповідний вплив на читача. Формування стратегій перекладу – це один із основних етапів у перекладі. Невірно обрана стратегія може призвести до знищення як художньої так і культурно-освітньої функції художнього тексту. На вибір напрямку перекладу впливають різні фактори, які мають бути враховані. Чим більше факторів буде врахована, тим вірніший буде переклад. Звідси, будь-яка перекладацька стратегія не вживається у чистому вигляді, оскільки переклад – це постійний творчий пошук, направлений на вирішення єдиної проблеми – створення адекватного перекладу. Оскільки за мету наукової розвідки взяли стратегії лінгвокультурної адаптації, вважаємо за необхідне ретельніше проаналізувати два визначні вектори перекладацьких рішень: стратегії доместикації та форенізації.

Форенізація та доместикація – це основні перекладацькі стратегії, які поєднують як лінгвістичне так і культурологічне спрямування тексту. Вслід за Войнич І. В. розуміємо, що адаптація може спрямовуватися у двох напрямках: у напрямку лінгвокультур оригіналу та лінгвокультур перекладу [1, с. 53]. Попри велику кількість практичних та теоретичних напрацювань перекладачі наламали тисячі полемічних списів над питанням як донести до читача особливу мовну тканину тексту не завдавши шкоди сюжету твору, а відповідно який переклад можна вважати адекватним: дослівний чи вільний. Цікавою у

цьому контексті є думка М. Л. Гаспарова який вважає, що «вільний переклад» – це переклад для літературних споживачів, а «буквальний» – для літературних виробників [2, с. 46]. Як бачимо він визначає стратегію з огляду на реципієнта.

Тож, загалом, переклад можна поділити на два типи – той, який орієнтується на форму, та той, який орієнтується на зміст. Переклад за допомогою доместикації можна віднести до такого, що орієнтується на зміст – це така стратегія, коли «свідомо усуваються усі перепони на шляху до розуміння тексту за рахунок жертвування формою» [5, с. 85]. Форенізація навпаки орієнтується на форму, жертвуючи смисловою прозорістю. Звідси, зазначені стратегії відповідають двом видам перекладу: дослівному (слово-словом) та вільному (смысл-смыслом). Якщо стисло, доместикація орієнтується на реципієнта, а форенізація на текст оригіналу [10, с. 58]. Історія перекладу показує циклічність та залежність від певних загальних тенденцій застосування цих двох стратегій. Так, у часи стародавнього Риму віддавали перевагу стратегії доместикації, головним чином як засобу витіснення інших мов, коли перекладачі не тільки видаляли культурно-специфічні елементи, але й додавали алюзії на елементи римської національної культури. Цицерон запропонував дослівний спосіб перекладу «слово словом» («*verbum e verbo*»), а Святим Ієронімом, автор латинського перекладу Біблії, що отримала назву «Вульгата», на противагу йому – вільний переклад «смысл смыслом» (*sensum exprimere de sensu*). Це стало вагомим кроком у становленні доместикації як перекладацького напрямку.

У період Відродження основу складали біблійні переклади, тоді побоюючись відступати від оригіналу священних текстів перекладачі переважно використовували буквальний переклад. Викликом такій системі стала робота Мартіна Лютера, який адаптував переклад до особливостей німецької мови, проте наголошував на тому, що незвичні слова у деяких випадках необхідно зберігати у тексті, але лише після ретельного історичного та філологічного вивчення.

У XVII відбулась фактично перша спроба пошуку «золотої середини», коли Дж. Драйден перекладаючи Енеїду «хотів пройти між двома крайностями – перифразою та буквальним перекладом» [9, с. 69]. Щодо вітчизняних робіт, то тут варто згадати переклад Біблії Епіфанія Славинецького, який притримувався буквалізму, пояснюючи це тим, що церковнослов'янська та грецька мови є близькими, саме з цими мовними парами він працював.

Так перекладознавство розвивалося. Вже у 1791 році був сформований перший систематичний підхід до питання перекладацьких стратегій, який можна вважати актуальним і для сучасників. У роботі *Essay on the Principles of Translation* А. Ф. Тайтлер виокремив три основні правила, яких має притримуватися перекладач: (1) переклад повинен передавати смисл оригіналу; (2) стиль вихідного тексту повинен бути збережений; (3) переклад має читатися з такою ж легкістю як і оригінал [11, с. 35].

У IX сторіччі основною тенденцією була форенізація, яка затверджувалася в основному завдяки теоріям Фрідріха Шлейєрмахера, який стверджував, що «читач повинен відчувати іноземне в перекладі [8, с. 136]. Його ідеї пізніше підтримав Лоуренс Венуті, який вважав форенізацію засобом боротьби з домінантною позицією англomовної культури. В українському перекладознавстві навпаки домінуючою була стратегія одомашнення. На думку М. В. Стріхи така тенденція була обумовлена тодішньою культурною ситуацією. На думку українських істориків перекладу, «зниження» стилю та свідоме вживання простонародної лексики в перекладах першої половини XIX століття було, з одного боку, свідченням невиробленості тогочасної української мови, а з іншого – виявом (свідомим чи несвідомим) намагання перекладачів відокремити українське письменство від російського, із його тодішньою академічною «правильністю» [6, с. 55]. Однак вже наприкінці століття така тенденція змінилася на протилежну – форенізацію. М. Рильський пояснював це тим, що необхідно було розвивати лексичну систему української мови. Так, М. Старицьким була запроваджена традиція перекладу, що базувалася на «використанні всіх багатств української мови в історичному і

регіональному аспектах, однак з орієнтацією на літературні норми, на відмову від спроб аж надто помітної «українізації» реалій та стилю [6, с. 90]. Такий підхід можна вважати спробою пошуку «золотої середини». Л. В. Коломієць стверджує, що стратегії у продукуванні перекладів неминуче виникають у відповідь на місцеві культурні ситуації. Як бачимо з історії українського перекладознавства така думка цілком відповідає дійсності [4, с. 25]. Для сучасного українського перекладознавства стратегія доместикації вживається радше як «наближення цільового тексту до цільової культури в широкому сенсі», тобто замінювати на елементи, притаманні українській культурі, можна лише маловідомі елементи з тексту оригіналу [3, с. 13].

Отже, використання однієї з цих двох стратегій означає вибір між «видимістю» та «невидимістю» перекладача. Стратегія доместикації забезпечує зрозумілий, «плавний» текст, який не сприймається як переклад, тобто робота перекладача не є очевидною. Натомість форенізація передбачає використання «чужих» мовних одиниць, вживання яких не притаманне цільовій культурі, таким чином текст не може сприйматися з такою ж легкістю, реципієнтам стає зрозуміло, що це переклад. Блукання учених у текстових лабіринтах відобразилося у дослідженнях різних підходів, тактик та стратегій їх перекладу на основі припущень і власного практичного досвіду, однак «нитка Аріадни» ще до кінця не розмотана. І лише від усвідомлення важливості збалансованого використання векторних стратегій, прийомів та способів перекладу залежатиме розвиток сучасного перекладознавства. Тож, перспективою дослідження наступної розвідки стане аналіз стратегій, прийомів, способів, тактик та методів перекладу, їх відмінностей, переваг та недоліків.

Література:

1. Войнич И. В. Стратегии лингвокультурной адаптации художественного текста при переводе: дис. ... канд. филол. наук. Пермь, 2010. 234 с.
2. Гаспаров М. Л. Брюсов и буквализм // Поэтика перевода. М. : Радуга, 1988. С. 29–62.

3. Кам'янець А. Б. Інтертекстуальна іронія і переклад. К. : Видавець Карпенко В. М., 2010. 176 с.
4. Коломієць Л. В. Перекладознавчі семінари: методологічно-стильові орієнтири в українському поетичному перекладі від кінця ХІХ до початку ХХІ століття (на матеріалі перекладів англomовної поезії та поетичної драми). – К. : Київський університет, 2011. 459 с.
5. Ребрій О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
6. Стріха М. В. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. К. : Факт – Наш час, 2006. 344 с.
7. Сітко А. В., Струк І. В. Адекватність та еквівалентність у перекладі мовних особливостей // *Sciences of Europe*. Прага (Чехія), 2016. Вип. 10 (10). С. 122-126
8. Шлейермахер Ф. Д. О разных методах перевода // *Вестник Московского университета*. 2000. № 2 (9). С. 127–145.
9. Bassnett S. *Translation Studies*. London : Taylor & Francis Group, 2002. 188 p.
10. Eco U. *The Role of the Reader*. – Bloomington : Indiana University Press, 1994. 273 p.
11. Kwiecicki P. *Disturbing Strangeness. Foreignisation and Domestication in Translation Procedures in the Context of Cultural Assymetry*. Torun : Wydawnictwo Edytor, 2001. 263 p.